

AZƏRBAYCANDA DİZAYN TƏHSİLİ:

tarixi inkişaf mərhələləri, mövcud vəziyyət və perspektivlər

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlləri Qərbi Avropa ölkələrində sənayenin intensiv inkişafı eyni zamanda bəddi sənayeni də inkişaf etdirirdi ki, bu da sənaye estetikasının, texniki estetikanın, ümumilikdə dizayn yaradıcılığının əsasını qoyaraq, onun inkişafına zəmin yaratdı.

Artıq XX əsrin əvvəllərindən etibarən Azərbaycanda sənayenin, ticarətin və s. sahələrin inkişafı, dizayn yaradıcılığının inkişafına da təsir göstərdi. Dizayn yaradıcılığının daha da təkmilləşdirilərək, elmi-maariflənmə və təşkilati formada inkişafı XX əsrin ikinci yarısından vəsət götürməyə başladı.

Artıq, 1963-65-ci illərdə bəddi konstruksiyatəmənin imkanları və aparıcı işçi qüvvələri formalaşmağa başlayaraq, Azərbaycanda sənayenin tələblərinə uyğun olaraq, iqtisadi bölgələrdə bəddi-konstruksiyatəmə işi, texniki estetikanın prinsiplərinin təbliği güclənirdi. Dizayn sahəsi üzrə kadrların hazırlığını artırmaq üçün mütəmadi olaraq Xalq Təəssüfatı Şurası yanında Xüsusi Bəddi Konstruksiyatəmə Bürosu (XTBKB) nəzdində texniki təlim məşğələləri aparılırdı.

Azərbaycanda texniki estetikanın inkişafında, 1978-ci ildə əsaslı formada təşkil edilən ÜTEETİ-nun Bakı filialı xüsusi rol oynamışdır.

Azərbaycanda 40 illik tarixi bir dövrü əhatə edən dizayn təhsili, ilk olaraq keçmiş İncəsənət İnstitutunda (indiki Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası) təşkil edilmişdir. Artıq müasir dövrdə bu təhsil istiqaməti Respublikanın digər ali məktəblərində - Memarlıq və İnşaat Universitetində, Qərb Universitetində, ixtisaslı müəxəssis hazırlığı baxımından həyata keçirilir. Bundan başqa, digər ali məktəblərdə də, ixtisasın zərurətindən əsasən ya ayrıca, yaxud da, ixtisasla əlaqəli fənn kimi (İqtisad Universitetində) tədris edilir. Müəllif tərəfindən vaxtilə, 1997-ci ildən keçmiş Azər-

baycan Sənaye İnstitutunda, (indiki Sumqayıt Dövlət Universiteti) iqtisadiyyat ixtisasları üzrə qruplarda neçə illər "İqtisadiyyat və dizayn" kursu seçmə fənn kimi tədris edilmişdir.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, ADRA-sı dizayn təhsilinin həyata keçirilməsində həm staj, həm də birbaşa baza ixtisas təhsilinə malik olan müəxəssislərin pedaqoji fəaliyyətlərlə əlaqədar respublikada prioritet daşıyır.

Burada, fəaliyyət göstərən Dizayn kafedrasının zəngin elmi-tədris bazası əsasında digər, geyim-moda, sənaye dizaynı, sənaye qrafikası ixtisasları yaradılmış və hazırda ayrıca ixtisas kimi fəaliyyət göstərir.

"Dizayn" kafedrasına rəhbərlik edən, V.S. Muxina adına Sankt-Peterburq Ali Bəddi-Sənaye məktəbinin dizayn ixtisası üzrə 1972-ci il məzunu, respublikada dizayn üzrə ilk professor, əməkdar rəssam Arif Ələsgərov və yenə həmin məktəbin dizayn ixtisası üzrə məzunu, Azərbaycan Dizaynerlər İttifaqının sədri Şahin Ələsgərov, əməkdar incəsənət xadimi, professor Arif Əziz və onlarla digər müəxəssislər tədris işinin öhdəsindəndə layiqincə gəlirlir.

A.Ələsgərov 1972-ci ildə Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Rəssamlıq məktəbində müəllimlik fəaliyyətindən 5 il sonra, 1977-ci ildə keçmiş İncəsənət İnstitutunun (indiki ADRA) dəvəti ilə orada pedaqoji fəaliyyətə başlayıb. 1998-ci ildən kafedra müdiri, professor vəzifəsinə seçilib və bu günə qədər də həmin təhsil müəssisəsində göstərilən vəzifədə çalışır. O, tədris işinə xüsusi qayğı və peşəkar pedaqoji həssaslığı ilə yanaşı, A.Ələsgərov pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, hələ keçmiş SSRİ-də ittifaq müqayəsində səmərələsdirici ixtiralar üçün sifarişlər almışdır və bu sifarişlər əsasında işlədiyi layihələr ittifaq müqayəsində bəyənilmiş və müəllimlik şəhətdənəmələrinə layiq görülmüşdür. Onun bəddi-estetik yaradıcılığında, dövlət tərəfindən qiymətləndirilərk,

1990-cı ildə "əməkdar rəssam" fəxri adı ilə təltif edilmişdir. Professorun bu gün, bu kafedraya rəhbərlik etməsi heç də təsadüfi olmayıb, uzun illərin zəngin elmi-pedaqoji, praktik təcrübəsinə əsaslanır.

Prof. A.Ələsgərovun tədris işi üçün əhəmiyyətli xidmətlərindən biri də, hazırladığı, "Dizaynda kompozisiya" - Bakı 2003, dərs vəsaitidir. İllüstrativ materiallarla zəngin olan bu vəsait dizayn ixtisası və onun müxtəlif sahələri üzrə geniş informasiya mənbəyi kimi əhəmiyyət kəsb edir. Dizayn ixtisası üzrə ali təhsil müəssisələrində, kompozisiyanın tədrisi üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitdən tələbələr, magistrlər və eləcə də, praktik dizaynerlər istifadə edə bilərlər.

Prof. A.Ələsgərovun yetişdirmələri Azərbaycanı formalaşmağa olan milli dizayn məktəbinin nümayəndələri kimi, bu gün dünyanın müxtəlif ölkələrində peşəkar müəxəssis səviyyəsində fəaliyyət göstərirlər. Bu mənada Azərbaycanda dizayn məktəbi özünün inkişaf yolunda.

Şahin Ələsgərov uzun illər dizayn sahəsində praktiki yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olmuş, onlarla səmərələsdirici təkliflərin, ixtiraların müəllifi olmuşdur. O, Rəssamlar İttifaqından nisbətən gənc olan, 1987-ci ildə yaradılmış Azərbaycan Dizaynerlər İttifaqında öz işini bu günün tələbləri və mümkünlüyü səviyyəsində qurur. Təsadüfi deyildir ki, ildən-ile ittifaqın sirləri həm peşəkar dizaynerlərə, eləcə də elmi-tədqiqat işləri ilə məşğul olan alimlərə artır, zənginləşir.

Dizayn kafedrasında baş müəllim kimi fəaliyyət göstərən Ş.Ələsgərov, uzun illər qazandığı praktik təcrübəni böyük həvəs və pedaqoji ustalqla tədrisdə təbliğ edir.

Respublikada digər ali tədris müəssisələrində - Memarlıq və İnşaat Universiteti, Memarlıq fakültəsinin dekani, memarlıq namizədi, dosent Sabir Orucov, "Dizayn" kafedrasının

müdiri, memarlıq namizədi, dosent Nərgiz Abdullayeva, əməkdar incəsənət xadimi, Şərq Ölkələri Beynəlxalq Memarlıq Akademiyasının - Vitse Prezidenti, professor Rəfael Həsənov, memarlıq namizədi, dosent Yegənə Hacıyeva, Qərb Universitetində, Dizayn fakültəsində kafedra müdiri, sənətsüaslıq namizədi, dosent Tamilla Məmmədova, memarlıq namizədi, professor Səyavuş Dadaşov, bu məqalənin müəllifi və b. mütəxəssis hazırlığı işini böyük səy və peşəkarlıqla həyata keçirirlər.

Professor R.Həsənovun yenidən çapdan çıxmış, "Dizayn terminlərinin izahı lüğəti" - Bakı 2006, kitabının tələbə və müəllimlər, eləcə də elmi-tədqiqatla məşğul olan mütəxəssislər üçün dəyərli vəsait olacağı şübhəsizdir.

Dizayn, bədii-texniki savadı həyata keçirən təhsil sahəsi olmaqla yanaşı, eyni zamanda o çoxsahəli bir elmdir və təsadüfi deyildir ki, artıq respublikada bu sahədə aspiranturada, dissertanturada fəaliyyət göstərən tədqiqatçılar, müstəqil elmi-tədqiqat işləri yazırlar. Əlbəttə, bu sahədə elmi-tədqiqat işləri, dissertasiya səviyyəsində hələ sovet dövründə, əsasən keçmiş ümumi paytaxt Moskvada təşkil edilir, həyata keçirilirdi. Bu gün, artıq müstəqil respublikamızda bu sahədə elmi-yaradıcılıq işlərinin də vüsət alması, namizədlik dissertasiyalarının yazılması təqdirəlayiq bir iş kimi qiymətləndirilə bilər.

Qeyd edək ki, bu sahədə elmi-tədqiqat işləri, AMEA, Memarlıq və İnşaat İnstitutunda uyğun şəbələrə aparılır. Bu iş prosesinə rəhbərlik edən, İnstitutun Elmi İşlər üzrə direktor müavini, sənətsüaslıq doktoru Ərtəkin Salamzadənin rolu və ardıcıl elmi fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Alimin yazdığı, "Dizayn tarixi", Bakı - 1995, metodik vəsaiti və onlarla elmi məqaləsi, respublikada bu sahədə elmi-metodik və elmi-yaradıcılıq fəaliyyəti üçün dəyərli mənbə kimi əhəmiyyət kəsb edir. Həmin institutun "Estetika və informasiya mədəniyyəti" şöbəsinin müdiri, fəlsəfə elmləri namizədi Rəna Abdullayevanın elmi-pedaqoji yaradıcılığı da, məhsuldardır. Onun, "Memarlıq, di-

zayn, incəsənətdə formayarıma və üslubarımanın fundamental əsasları", Bakı-Elm-2003, adlı metodik vəsaiti dizaynın müxtəlif sahələrində təhsil alan tələbələr, müəllimlər üçün tədris-metodik informasiya mənbəyi kimi qiymətləndirilə bilər.

Göstərilən işlər respublikamızda mütəxəssis hazırlığı istiqamətində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Lakin, bunlara belə, Qərb təhsil sistemində inteqrasiya baxımından bir çox görüləsi, həyata keçirəli məsələlər də az deyildir. Ümumiyyətlə, respublikada sənaye istehsalının güclənməsi, istehlak mallarının dünya bazarlarına çıxması, rəqabət, realizə probleminin və digər məsələlərin həlli üçün dizayn ixtisası üzrə kadr potensialı qeyd etmək olar ki, bu gün üçün nisbətən azlıq təşkil edir ki, bu da yuxarıda qeyd etdiyimiz təhsil müəssisələrinin bazasında müəyyən qədər tələbə kontingentinin məhdudluğu ilə bağlıdır və təbii ki, göstərilən fakültələrin də genişləndirilməsinin nəzərdə tutulması vacibdir.

Azərbaycanda XX əsrin ikinci yarısından etibarən peşəkar səviyyədə formalaşan və inkişaf edən dizayn yaradıcılıq fəaliyyətinin, müasir dövrdə respublikada yeni iqtisadi şəraitə keçidlə əlaqədar olaraq, onun milli zəmində, Qərb təhsil sistemində inteqrativ tədrisinin və fəaliyyət sahələrinin inkişaf etdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. [1;322]

Digər məsələ, yerli mütəxəssislərin, xüsusilə dizayn ixtisası üzrə çalışan pedaqoji işçilərin vaxtaşırı dünyanın aparıcı dövlətlərində kurslara cəlb edilməsi çox vacibdir. Əsasən Qərbi Avropa ölkələrində təşəkkül taparaq inkişaf etmiş dizayn yaradıcılığının, həmin ölkələrin bu günkü elmi-pedaqoji və praktik təcrübəsində öyrənilməsi önəmli ola bilər.

Müəllif, vaxtilə respublika səviyyəsində kursların Texniki Estetika İnstitutunun nəzdində yaradılması təklifini irəli sürmüşdür. Lakin, bu məsələ də hələ ki, öz həllini tapmayıb.

Ümumiyyətlə, Avropaya hərtərəfli inteqrasiya, sıx əməkdaşlıq, təcrübə mübadiləsi, respublikada aparılan məqsədyönlü iş kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Digər sahələrdə olduğu kimi, dizaynın tədrisi işi istiqamətində də, müxtəlif Qərb dövlətlərində, bu sahədə ali tədris müəssisələrində tədris işinin araşdırılması, öyrənilməsi, onlarla elmi-pedaqoji və tədris-istehsalat təcrübə mübadiləsinin aparılması zəruridir.

Bu mənada, İngiltərənin Glasgo Universitetindəki, Britaniyanın Southampton Universitetindəki Dizayn fakültələri, qardaş Türkiyədə, İstanbulda Memar Sinan Güzel Sanatlar Universiteti və göstərilən ixtisas üzrə digər Qərb ali məktəbləri ilə əlaqə yaratmaq əhəmiyyətli olar.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu sahədə də, həm postsovet məkanında, həm də Avropa ölkələri ilə əməkdaşlıq zəminində elmi, tədris-yaradıcılıq işləri respublikada müəyyən səviyyədə məqalədə göstərilən təhsil müəssisələrinin təmsalında təşkil edilir, həyata keçirilir.

Məsələn, bu istiqamətdə aparılan işlərdən biri kimi, Memarlıq və İnşaat Universitetində dizayn fakültəsində, dosent S.Orucovun rəhbərliyi ilə, dizayn ixtisası üzrə tələbələrin postsovet ölkələrində keçirilən müsabiqə-sərgilərdə öncül yerləri tutması və mükafatlandırılması, eləcə də, Dizayn kafedrasının təşəbbüsü ilə 1-ci və 2-ci Respublika konfranslarının keçirilməsi, tədris-yaradıcılıq işinin uğurlu cəhəti kimi qeyd edilə bilər.

Digər maraqlı tədbir, 2005-ci ildə Qərb Universitetində, Londonda gəlmiş Ravensboun Layihə və Rabite kollecinin nümayəndəsi, professor Layton Reid ilə Britaniya səfirliyi tərəfindən təşkil edilən məşğələlər və "Musiqi alətləri muzeyinin rekonstruksiyası" adlı müsabiqə olmuşdur. Müxtəlif dizayn firmalarının da iştirak etdikləri bu tədbirdə 1-ci yeri Qərb Universitetinin tələbələri (Pənəhova Səmrə-III kurs, Cəfərova Leyla-IV kurs) tutmuşlar və diplomlarla təltif edilmişlər. Dizayn sahəsində qazılan bu mükafatlar tədris müəssisəsinin, ümumilikdə respublikanın, göstərilən sahədə tədris-yaradıcılıq uğurları kimi qiymətləndirilə bilər.

Bu gün respublikada dizayn yaradıcılığı problemlərinə ümumi müstəvidə baxsaq, onda təcrübə mübadiləsi-

nə bir neçə aspektdən yanaşmaq lazım gəldiyini müəyyən etmək olar və bunlar aşağıdakı kimi şərh edilə bilər:

- müəllimlərin kurslara, elmi konfranslara və s. tədbirlərə cəlb edilməsi;

- tələbələrin və magistrlərin, tələbə elmi cəmiyyətinin (TEJ) və ali məktəb rəhbərliyinin xətti ilə, sərgi, müsabiqə, konfrans və s. tədbirlərə cəlb edilməsi;

məsi;

- müxtəlif müəssisələrdə praktik fəaliyyətlə məşğul olan dizayner-mütəxəssislərin ixtisasartırma kurslarına, sərgi-müsabiqələrə, konfranslara və s. tədbirlərə cəlb olunması. (Çünki hər il yeniləşən texnologiya qarşısı yeni yanaşma, yeni metodların axtarılması tələbini qoyur).

Əlbəttə, bu işlərin mərkəzləşmiş

şəkildə dövlətin maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilməsi zəruridir.

Göstərilən təşkilatı iş, verdiyimiz səxmdə struktur ardıcılığı ilə öz əksini tapmışdır.

İmaş HACIYEV,
sənətsüaslıq namizədi, dosent

ƏDƏBİYYAT:

1. Гаджиев И. Актуальные проблемы технической эстетической-обучение дизайну. "Билги" beynəlxalq elmi-nəzəri və metodik jurnal. Bakı 2004. № 1 (17)

